

**HAZÂ KİTÂB-I HULÂSA-İ TİBB'DAKİ BİTKİ ADLARI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

**A RESEARCH ABOUT PLANTS NAMES IN HAZÂ KİTÂB-I
HULÂSA-İ TİBB**

*Paki KÜÇÜKER**
*Yasemin YILDIZ***

Özet

Eski zamanlardan günümüze kadar tıp alanında çeşitli tedavi yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de bitkilerle tedavi yöntemi olmuştur. 14. yüzyılda bitkilerle tedaviyi konu alan pek çok eser yazılmıştır. Özellikle 15. yüzyıldan itibaren tıp sahasında yazılmış eserlerin Türkçe'nin bilim dili olmasına katkısı büyüktür. Eserlerin birçoğu farklı dillerde yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserler dilimizi oldukça zenginleştirmiştir. İçerdiği bilgilerle de tıp alanına önemli katkı sağlamıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminden başlayarak her alanda yüzlerce Türkçe eserin ortaya konması, Türk dilini bir konuşma ve edebiyat dili olmaktan bilim dili olmaya doğru taşımıştır.

Abbasî Halifesi Me'mun'un hastalanması üzerine Ebu Tahir bin Muhammed Arabî başkanlığında toplanan hekimlerin Farsça yazdıkları Hulâsa-i Tıp adlı eser, Cerrâh Mes'ûd tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Cerrâh Mes'ûd'un Hazâ Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb adlı eseri 15. yüzyılın ikinci yarısına ait bir cerrahî metindir. Cerrâh Mes'ûd'un bu eseri, 15. yüzyıl tıp bilimini günümüze yansıtması, dönemin dil özelliklerini aktarması ve zengin kelime hazinesiyle önem taşımaktadır. Eserde pek çok bitki adı vardır. Bu bitkiler çeşitli hastalıkları tedavi etmek için kullanılır.

Anahtar Kelimeler: Tıp Yazmaları, Cerrâh Mes'ûd, Hulâsa-i Tıbb, Eski Anadolu Türkçesi, Bitki Adları, Tıp Tarihi.

Abstract

Various treatment methods have been developed since the ancient times. One of these methods is herbal treatment. A great deal of works that included herbal treatment have been written since the 14th century. Especially the hand scripts that written in the field of medicine have great contributes to Turkish for being a scientific language since the 15th century. Most of the works are written in many different languages. Some of the works have been translated into Turkish which are enriched our language very much. The informations that they contain have a significant

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Türkiye Cumhuriyeti pkucuker@sakarya.edu.tr

** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Türkiye Cumhuriyeti yasemin89yildiz@gmail.com

importance for the field of medicine. Introducing hundreds of Turkish hand scripts about all range starting from Old Anatolian Turkish time period has developed Turkish language from speaking and literature language to scientific language.

The hand script named as 'Hulasa-i Tıp', which was written by the doctors on that meeting headed by Ebu Tahir bin Muhammed Arabî because illness of the Abbasi's Khalif Me'mun- in french, has been translated to Turkish by Cerrâh Mes'ûd. Hazâ Kitâb-ı Hulâsa-ı Tıbb hand script which has written by Cerrâh Mes'ûd was about medical operations and published the second period of 15. century. This hand script of Cerrâh Mes'ûd is very important because of mirroring the 15. century medical knowledge and has transport the language properties of the time period with the rich vocabulary. The work contains many different plant names. These plants are used for treatments of various diseases.

Key Words: Medical Manuscripts, Cerrâh Mes'ûd, Hulâsa-ı Tıbb, Old Anatolian Turkish, Plant Names, History of Medicine.

Giriş:

Tarih boyunca sağlık, insanları yakından ilgilendiren ve bu nedenle sürekli ilgi duyulan bir konu olmuştur. Bu ilgi, bazı yazılı metinlerin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu metinlerin bir kısmı halk hekimlerinden kalma küçük risaleler, bir kısmı ise bilimsel özellik taşıyan önemli eserlerdir. Özellikle 14. yüzyıldan başlayarak kaleme alınmış tıp metinleri, tıp adamlarının ilgisini çektiği kadar dil özelliklerini tesbit etmek, unutulmuş bazı sözcük ve terimleri gün ışığına çıkarmak açısından da dilbilimcilerin ilgisini çekmiştir (Uçar, 2009: 1).

Tıp ilmi ile Türklerin münasebetine bakıldığında bu alanda Türkler tarafından oldukça önemli işlerin ortaya konulduğu görülmektedir. Tarihi bir sıralama içerisinde incelendiğinde özellikle 14. yüzyıldan itibaren bu alanda büyük bir gelişme gözlenmektedir. Bu yüzyıla gelene kadar da elbette tıbbî alanda birçok bilgi elde edilmiştir. Bu bilgilere de Dîvânu Lugâti't-Türk ve Kutadgu Bilig gibi eserlerde geçen tıbbî terminoloji kaynak gösterilebilir (Yıldız, 2016: 5-6).

Türk tıp tarihinde insan sağlığına verilen önemi ve sağlıkla ilgili yapılan çalışmaları çok eski zamanlara ve coğrafyalara götürmek mümkündür. Orta Asya Türk coğrafyalarında birçok hastalığın tedavi edildiği bilinmektedir. Bu coğrafyalarda hastaların tedavileri için ayrı ayrı çadırlar kurulmaktaydı ve bu çadırlar bayrak veya mızrakla işaretlenmekteydi. Orta Asya Türklerinden Göktürkler, çeşitli ilaçlar kullanmışlar: Merhem, İnfisyon, Dekokasyon vb. (Bakır, 2000:264). Orta Asya Türk devletlerinde günümüz doktorlarının görevlerini "kam"lar yapıyordu. Bu dönemlerden itibaren çeşitli hastalıklar ve bu hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçlar hem görüp öğrenme metoduyla hem de bazı yazılı metinler olarak sonraki nesillere aktarılmıştır. İslamiyetin doğuşuyla tıp alanında hızlı ilerlemeler oldu. Birçok yerde tıp medreseleri kurulmaya başladı. Bu medreselerde Batılı tıp anlayışı İslamî gelenekler

ışığında daha da geliştirildi. Döneme damgasını vuran en önemli unsur, birçok dilde yapılmış çeviri ve telif tıp eserleridir (Uçar, 2009:7-8).

Anadolu'da ilk Türkçe yazılı ürünlerini 14. yüzyılda vermeye başlayan Türk tıbbının kökleri 11. yüzyıla, Büyük Selçuklulara kadar uzanır. Ancak gerek Büyük Selçuklular gerek Anadolu Selçukluları Döneminde verilen eserlerin dili Arapça ve Farsçadır. Büyük Selçuklular ve Atabeyleri döneminde tıp eğitimi, sağlık hizmetleri ve sosyal yardım için bazı kuruluşların meydana getirildiği (Şehsuvaroğlu, 1984: 15) bilinmektedir. Ayrıca yine Büyük Selçuklular zamanında usta-çırak ilişkisiyle dârüşşifâlarda birçok hekim yetiştirilmiştir. Anadolu'nun Türkler tarafından yurt tutulması ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra bu coğrafyada birçok dârüşşifâ inşâ edilmiş, Mardin, Sivas, Kayseri, Amasya, Tokat gibi şehirlerdeki dârüşşifâlarda bir taraftan tedâvi hizmetleri verilirken diğer taraftan da yeni hekimler yetiştirilmiştir. Ekmeleddin bin Müeyyed el Nahcivânî, İbrahim Gazanfer, Sadri Konevî ve Fazlullah Reşîdüddin bu dönemin meşhur hekimlerindendir (Şehsuvaroğlu, 1984: 16; Yıldız, 2016: 5-6).

Selçuklu Devleti'nin 13. yüzyılın sonlarında Moğol baskıları, çeşitli içsel ve dışsal sebeplerle yıkılışının ardından Türk dili tarihinde çok önemli bir mevkiye sahip olan Anadolu Beylikleri Devri başlar (Çelik, 2014: 4). Anadolu Beylikleri'nin yöneticileri halk arasından yetişmiş kimselerdir. Arap ve Fars kültürüne yabancıdır. Dolayısıyla Selçuklu İmparatorluğu coğrafyasında kurulan Karaman, Aydın, İnanç, Candar, Germiyan ve Menteseoğulları'nın saraylarında Türkçe rağbet görmüş, Arapça ve Farsça'ya karşı Türkçe'yi hakim kıılma çabası içine girilmiştir (Levend, 1949: 21). Karamanoğlu Mehmet Bey'in 13 Mayıs 1277'de yayımla(t)dığı 'şimden gerü hiç kimesne divanda, dergahda, bergahda ve dahı her yerde Türk dilinden özge söz söylemeye' içerikli fermanı Türkçenin her alanda konuşulan ve yazılan bir dil olması yönünde güdüleyici bir etki yaratmış, şuurlu bir dil hareketinin doğmasına zemin hazırlamıştır (Güven, 2011: 844).

Anadolu'nun Türkleşmesinde Beylikler dönemi önemli bir aşama olmuştur. Göçebe Türkmen topluluklarının yerleşik düzene geçmesi ve ülkenin parçalanmışlığı Bizans kültürünün yok olmasını hızlandırmıştır. Batılıların daha 11. yüzyılın sonunda *Türkiya* demeye başladığı Anadolu, Türkmenler sayesinde tamamen bir Türk ülkesi olmuştur (Bayat, 2010: 281). Bu dönemde Anadolu Türk beylerinin her türlü ilmi faaliyetini destekleme, ilim adamlarını himaye ve gerektiğinde taltif etmelerine bağlı olarak çok sayıda Türkçe tıp kitabı yazılmıştır. Batılı milletlerin henüz kendi tıp terminolojilerini oluşturamadığı bir dönemde Türk hekimleri kendi tıp terminolojilerini oluşturmuş (Bölükbaşı, 2004: 415-416); yazdıkları eserlerle, yaşadıkları çağın bilim hayatına ışık tutan ve günümüz bilim hayatına zengin ve orijinal bilgiler kazandıran verimli bir Türkçe tıp dönemi yaratmışlardır.

Bu dönemde yazılan Türkçe tıp kitapları, metodolojik yöntem ve içerikleri sayesinde kendi dönemlerinde muteber (saygın-güvenilir) birer başvuru eseri olarak kullanılmış; devamında gelen Osmanlı Türk tıbbında ise belirleyici ve yönlendirici işlev görmüş, Osmanlı tıbbının oluşumuna katkı sağlamışlardır (Güven, 2012: 1-2).

Eski Anadolu Türkçesi müellif ve müstensihlerinin Anadolu'nun değişik bölgelerinde ve özellikle Germiyan, Aydın ve Osmanoğulları gibi farklı bir beyliğin sınırları içinde yazdıkları bu eserler, bugünkü Türk Tıp dilinin oluşmasına ve biçimlenmesine yardım ettiği gibi; gelişmesine ve zenginleşmesine de yadsınamaz katkılar sağlamıştır. Dönem boyunca bir yandan Müntahab-ı Şifa, Yâdigâr, Cerrâhiyetü'l Hâniyye ve Kitabu'l Müntahab gibi doğrudan doğruya tıpla ilgili olan eserler; bir yandan Bahnâme ve Cevhernâme gibi doğrudan doğruya tıpla ilgili olmayan ancak içeriği ve tıbbî konularla ilintisi ölçüsünde tıp kitabı sayılan eserler (Uzel, 2002: 191; Argunşah, 1999: 43) yazılmıştır (Güven, 2009: 110-111). Bununla birlikte önemli bir kısmı "sağlığı saklama ve hastalıklardan korunma" konularında yazılan bu eserler, gerek içerik ve oylumları gerekse işledikleri konuları yönünden tıbbın bütün disiplinlerini kapsayacak bir özelliğe sahip değildirler. Onun için bu eserleri tıbbın bütün disiplinleri ile ilintili ve tıbbın bütün disiplinlerini kapsayan söz gelimi Muhammed bin Zekeriyâ er Râzî'nin 'El-Hâvî' ya da Ali İbn-i Abbas el Mecûsi'nin Kâmilu's-Sinâati't- Tıbbiye'si gibi "tam bir tıp kitabı" olarak değil, tıbbî destekleyen, tamamlayan yardımcı veya monografik tıp kitabı olarak sayabilir ve değerlendirebiliriz (Güven, 2009: 110-111).

Türk tıbbı ile ilgili yazılı kaynakların olmaması ya da varsa bile elimize geçmemesi sebebiyle bu yüzyıllar tıbbına ait bilgilerimiz, yetersiz hatta belirsiz kalmıştır. Yaklaşık iki yüzyılı belirsiz ve karanlıklarla dolu olan bu dönem Türk tıbbı, Türkçenin kaynağı durumundaki Oğuz Türkçesinin, Türkçe'yi hakim kılma mücadelesi sonunda Selçuklu ve Beylikler Dönemi Anadolu'sunda bilimde Arapça ve edebiyatta Farsça'ya karşı üstünlük kazanıp sade bir yazı dili olarak ortaya çıkmasıyla son bulmuş (Korkmaz, 2005: 471); tıp, astronomi ve coğrafya gibi zamanın gözde ilimleri ile ilgili Türkçe eserler yazılmasıyla da özellikle Türk tıbbı ile ilgili belirsizlikler 14. yüzyıldan itibaren ortadan kalkmaya başlamıştır. O dönemde yaşamış ve Orta Çağ İslam tıbbının etkisinde kalarak bugünkü tıp anlayışına uygun eserler yazmış birçoğu hekim de olan müellif ve müstensih, eserlerinde kendi dönemlerinin tıp anlayışları yanında kültürlerini ve toplumsal anlayışlarını da yansıtan bilgiler vermişlerdir. Bu dönemde yazılmış tıp kitaplarının hemen hepsinde hastaların, modern tıptakine benzer yöntemlerle tedavi edilmesinden söz edildiği gibi Yâdigâr ve Müntahab-ı Şifa gibi bazı tıp kitaplarında o yüzyıl insanının inanış evrenine bağlı olarak dinî, mistik ve batıl inanışlarla tedavi yöntemlerine ve uygulamalarına da yer verilmiştir (Güven, 2011: 841-850; Yıldız, 2016: 15-17).

Başlıca tıp kitapları şunlardır: Tabî'atnâme, Müntahab-ı Şifâ, Teshîl, Edviye-i Müfrede, Kâmilü's-Sinâ'a Tercümesi, İlyâsiyye, Tervihu'l-Ervâh, Sultâniyye, Kitâbü'l-Müntahab fi't-Tıbb, Tercüme-i Kanûnçe, Miftâhü'n-nûr ve Hazâinü's-Sürûr, Zâhire-i Murâdiyye, Bâhnâme, Bahnâme Tercümesi, Yâdigâr (Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf), eş-Şifâ fi Ahâdisi'l-Mustafa, Kitâb-ı Güzîde-i İlm-i Tıb, Mürşid, Mecmû'atü'l-Mücerrebât, Tuhfe-i Mübârizî, Kitâb-ı Hülâsâ der İlm-i Tıbb, Kitâb-ı Hülâsa-i Tıbb, Tıbb-ı Nebevî, Mecmuâtü'l-Fevâ'id, Tuhfe-i Murâdî fi İlm-i Cevâhîr, Kemâliyye, Kitâbü'l-Mühimmât, Mücerreb-nâme, Hazâinü's-Saadât, Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye, Terceme-i Akrabâdîn.

Makalemizin asıl konusu olan eser: Cerrâh Mes'ûd'un Hazâ Kitâb-ı Hülâsa-i Tıbb adlı eseridir. Doç. Dr. İlhan Uçar tarafından 2009 yılında doktora tezi olarak çalışılan bu eser, 15. yüzyılda yazılmış önemli bir cerrâhnâmedir. Farsça'dan Türkçeye çevrilmiş olan bu eserin nüshaları şunlardır:

1. **Kütüphane: Fatih (Süleymaniye Kütüphanesi), Kayıt no: No: 3550, Yaprak Sayısı: 90, İstinsah Tarihi: -**
2. Kütüphane: İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, Kayıt no: 34 Ae Tıb 170, Yaprak sayısı: 77, İstinsah Tarihi: -
3. Kütüphane: Süleymaniye Kütüphanesi, Kayıt no: 2/2548, Yaprak sayısı: 32, İstinsah tarihi: -
4. Kütüphane: Süleymaniye Kütüphanesi (İsmihan Sultan), Kayıt no: 332, Yaprak sayısı: 74, İstinsah tarihi: 966 H./ 1558
5. Kütüphane: Kütahya Vahid Paşa, Kayıt no: 805, Yaprak sayısı: 58, İstinsah tarihi: -
6. Kütüphane: Bursa Haraççioğlu, Kayıt no: 1149/1, Yaprak sayısı: 43, İstinsah tarihi: -
7. Kütüphane: Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler, Kayıt no: 1353/2, Yaprak sayısı: 80, İstinsah tarihi: 926 H./ 1519. (Uçar, 2009: 12).

İlhan Uçar tarafından üzerinde çalışılan nüsha, Fatih (Süleymaniye Ktb.) No. 3550 kayıtlı olan nüshadır. Bizim de makalemize kaynaklık eden nüsha yine bu nüsha olacaktır. Fakat bunun öncesinde Uçar'ın eserin nüshaları hakkında verdiği genel bilgileri aktarmak daha yerinde olacaktır: "Fatih (Süleymaniye Ktb.) No. 3550 kayıtlı nüsha ile diğer nüshalar arasında önemli farklar bulunmaktadır. Fatih nüshası otuz bâb olarak oluşturulmuştur. Yukarıda verdiğimiz diğer nüshalar ise üç bâb olarak oluşturulmuştur. Bu nüshaların bölümleri arasında da bir tutarlılık yoktur. Fatih (Süleymaniye Ktb.) No. 3550 kayıtlı nüsha ile diğer nüshalar arasındaki en önemli fark ise, Fatih nüshasında "İbn-i Sina, Galen, Hipokrat, Hekim Bereket, Aksemseddin" gibi önemli tıp adamlarına sık sık göndermeler yapılırken, diğer nüshalarda bu göndermelere pek rastlamıyoruz. Diğer nüshalarda rastlanılmayan İbn-i

Sina'ya göndermeler, Fatih nüshasında elli beş yerde yapılmıştır. Bu durum Fatih nüshasını diğer nüshalardan farklı kılmaktadır. Kuvvetli bir ihtimalle Cerrâh Mes'ûd, Ebu Tahir Muhammed Arabi'nin Hulâsa'sını "Tercüme-i Hulâsa fi Fenni'l-Cirâhe" olarak Türkçeye çevirdi. Daha sonra bu eseri geliştirerek İbn- Sina, Galen, Hekim Bereke, Aksemseddin gibi bilim adamlarına göndermeler yapıp "Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb"ı oluşturdu. Ancak bu iki eser arasındaki fark pek dikkate alınmayarak tek eser olarak düşünüldü. Fatih nüshasındaki göndermelerin eserden kopuk olmaması ve diğer nüshalardan farklı olarak tek nüsha olması, bu nüshanın müellif hattı olma ihtimalini de kuvvetlendirmektedir." (Uçar, 2009: 13).

14-17. yy.lar arasında Anadolu'da çeşitli bilim dallarında birçok eser yazılmıştır. Bu eserler içerisinde tıbbî içerikli eserler önemli bir yer tutar. Bu dönem eserleri üzerinde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu dinî ve edebî içeriklidir. Oysa çeşitli bilim dallarında yazılmış eserler, gerek kelime hazinesi gerekse söz konusu alanlardaki terimler açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu tür eserler üzerinde yapılacak olan yayınlar, ilgili bilim dallarının tarihlerini araştıran uzmanlara da sağlam malzeme teşkil edecektir (Önler, 1985: 87-130).

Günümüz Türkiye Türkçesinde bile yazı diline girmemiş çok sayıda bitki adının bulunduğu bilinmektedir. Bu alandaki terimlerin çokluğu, hemen her yörede aynı bitkinin farklı kelimelerle adlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Bunların gerek derlenmesi gerekse karşılıklarının doğru bir biçimde belirtilmesi bu alandaki çalışmaların en önemli güçlüğüdür (Şahin, 2007: 571).

Bir cerrâhnâme olan eser incelendiğinde içerisinde pek çok bitki adının olduğu görülmüştür. Bu durum araştırılan hemen hemen her tıp kitabında rastlanan bir durum olarak ifade edilebilir. Hatta bitkilerin tedavi amaçlı kullanılması insanoğlunun varoluşu kadar eski ve köklü bir eylem olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da XIV. yüzyıldan itibaren yazılmış olan Türkçe tıp kitapları, bitki adları bakımından oldukça zengin birer kaynak niteliğindedirler. Eski tıpta bitkilerin ya doğrudan doğruya ya da çeşitli işlemlerden geçirildikten sonra ilaç olarak kullanılmış olmaları, tıp yazmalarının bitki adları açısından başta gelen kaynaklar olmalarına sebep olmuştur. Bilindiği gibi, bitkilerin ilaç olarak kullanılmaları olgusu, Türkçe'de ot kelimesinin aynı zamanda "ilaç" anlamı kazanmasına ve "otaçı" kelimesinin de 'hekim' anlamında kullanılmasına yol açmıştır (Önler, 1986: 403). Bitkilerin insan yaşamındaki vazgeçilmezliği her dilde bitkilerin adlandırmalarını zengin bir alan haline getirmiştir (Önler, 2004: 273).

Eserde geçen bitki adları şunlardır:

a'cāş: <Ar. "ıccāş" Erik. [55a/9, 55a/10].

adhır: Mekke ayrığı. [73a/8].

afsentjn: <Gr. Pelin otu, yavşan otu. Anadolulu'da yirmi kadar türü bilinen ve veronika olarak da adlandırılan bir bitki. [51a/11].

akākıyā- 'akārya: <Gr. Akasya ağacı. [54a/14, 27b/6].

akḫuvān: <Ar. Sığırgözü denilen iri papatyta türü. [73a/10].

'akıkarḫā- 'akırkarḫā- 'akırkarḫā: <Ar. Pireotu, nezle otu. [68a/9, 85b/1, 70a/4].

'akrāb- akrāb: <Ar. Akrab otu. [69a/14, 68b/10].

alma: Elma. [6a/14, 83a/6].

anışon: <Gr. Anason. Maydanozgillerden, kokulu bir bitki. [53a/11, 54a/3].

'anzurūt- anzurūt: <Far. Göz otu. [6b/8, 67b/5].

arğun: Beyaz çiçekli bir ağaççık, ahlat. [84a/15].

araku: Buğday arasında biten mürver tohumu. Melesir, patlak, patlangaç, yalankoz. [71a/12].

arpa: Arpa. [51b/10, 90b/1].

asarun: <Gr. Kedi otu, asaron. [56a/9, 62b/2].

'asfūr: <Ar. Yalancı safran, uspur. [70a/11, 71a/6].

aşlu'l-luffāh: <Ar. Adamotu, kankusturan otu kökü. [69b/6].

aşma: 1. Asmagillerden, dalları çardak üzerine yayılan üzüm vb. bitkiler. 2. Belirli bir tür üzüm veren bitki. [83b/8].

ayva: Ayva. [84a/10, 89a/8].

bābūne -bābūnec: <Far. Papatya. [54a/6, 76b/12].

bādām- bādām: <Far. Badem. [70a/12, 72a/2].

bağ: <Far. 1. Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası. 2. Meyve bahçesi. [83b/7].

bakla: <Ar. Baklagillerden, yurdumuzun her yerinde yetiştirilen, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki. [48a/13, 59b/6].

bān: Ban otu. [66a/12].

başalu'l-fār: <Ar. Sıçan soğanı. [76a/4].

behmen: <Ar. Kuduzotu, kırmızı türüne kızıl behmen, beyaz türüne ak behmen adı verilir. [69a/5].

belesān: <Ar. Pelesenk ağacı ve bundan elde edilen yağ. [53a/11].

beljile-beljilec: <Far. Belile otu. [52a/11, 70a/15].

bellūt: <Ar. Meşe ağacı [5b/14, 50b/1].

benc: <Ar. Bengilik otu, kırmızı tatula. [62b/13].

benefşe-benevş: <Far. Menekşe. [7b/12, 51a/11, 63a/12].

berancāsef: <Gr. Ayvadana bitkisi, kovan çiçeği. [54a/6].

besbāse: <Ar. Küçük Hindistan cevizi. [68b/11].

besfāyic-besbāyeş: <Ar. Bespaye, kaya eğreltisi. [56a/1, 70b/14].

buğday: Buğday [3b/9, 75b/5].

buraq: 1. Bir ot. 2. Kuyumculukta kullanılan bir tuz. [57a/13, 83b/14].

burçak: Burçak. 1. Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi 2. Bu bitkinin mercimeğe benzeyen ve genellikle hayvan yemi olarak kullanılan tanesi. [48a/8, 61a/3].

būr-ı ḫūrdāk: <Far. Fıstık renginde turşuluk ufak patlıcan. [68b/12].

buyan: Meyan. [62a/15].

būzeydān- ebūzidem: <Far. İtkasarı, tilkitaşağı. [51a/1, 71a/13].

bürkan: Demirbozan, tırfıl, üçgül. [71b/12].

ca'de: <Ar. Venüs saçı, karabacak otu, baldırıkara otu [72b/13].

cāvşir: <Ar. Cavşir otu ve bundan elde edilen tıbbî zamk. [64a/5, 73a/3].

cedvâr: <Far. Zeravende benzer, 50-100 cm boyunda, yaprakları 40-60cm uzunluğunda olan bir ot. [50b/15, 69a/15].

cevz: <Ar. Ceviz. [69a/4, 70a/11].

çıntıyâne: <Lat. "Çıntıyane" Çentiyane otu. [72b/15, 85a/13].

cırcır: Su teresi. [67a/5, 71b/5].

cünd: <Far. " c.+i bîdester" Kunduz taşağı otu ve kökü. [67a/5, 69b/12].

çadır: <Far. Kuzu sarmaşığı, çadır çiçeği.[64b/2, 65b/5].

çam: İğne yapraklı, kozalaklı, reçineli ağaç. [61a/10, 61a/13].

çiriş: Çiriş otu. [27b/7, 61a/4].

çörek: Çörek otu. [71a/14, 90a/4].

çügündür: Pancar. [76a/1, 77a/7].

dârçinj: <Far. Tarçın. [54b/7, 67a/6].

dâr-ı fulful: <Far. Başbiberi, uzun biber, uzun taneli baharat. [68b/13, 90a/11].

dâr-ı şâşj'ân: <Far. Hint sümbülü. [73a/7].

darr: 1. Mısır, mısır tanesi. 2. Darıya benzeyen, akdarı da denilen bir çeşit tahıl. 3. Mısıra benzeyen, tohumundan un yapılan bir bitki. [30a/12].

defne: <Gr. Defne ağacı. [65a/2, 65a/5, 66a/3].

demü'l-ahaveyn:<Ar. İki kardeş ağacı.[67b/6, 68a/4, 68a/11].

dūkū: Yaban havucu tohumu. [73a/3].

durunç: <Far. Turunç, narenç. [90a/12].

ebegümeci: Ebegümecigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki. [57a/14].

eftimün: <Gr. Bağboğan, serent. [51b/4, 55b/6].

efyün: <Gr. Haşhaş bitkisinden elde edilen uyuşturucu bir madde. [68a/3, 69b/5].

egir: <Gr. Kasıkotu. [63a/11, 71a/14].

ehb: <Far. "ehbün" yılanbaşı otu. [72a/15].

elifce: Bir tür bitki. [68b/11].

emeskine: Bir tür erik. [69b/2, 89a/14].

emlec: <Ar. Amlac otu. [52a/11, 70a/8].

enar: <Far. Nar. [55b/2, 85b/1].

encir: <Far. İncir ağacı ve meyvesi.[74b/15, 88b/12].

erik-erig: 1. Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç. 2. Bu ağacın kabuğu ince, çeşitli renklerde, mayhoş veya tatlı, eti sulu, tek ve sert çekirdekli yemişi. [74b/13, 89a/14].

farâsiyün: <Ar. Yabanî pırasa. [72b/11].

faṭrâsâliyün: <Gr. Yabanî kereviz. [70a/3, 72b/11].

fentâfilün: <Gr. Ayıt ağacı. [72b/10].

ferfiyün-ferbiyün: <Ar. Sütleğen otu ve bundan elde edilen tıbbî zamk. [66a/6, 53b/10].

fınduk- fındug: <Far. Fındık. [48b/12, 83b/6].

fıstuk: <Ar. Fıstık. [71a/1].

fū: <Ar. Girit sümbülü. [73a/8, 85a/12].

fulful: <Ar. Biber. [54a/14, 70b/1].

fütenc: Yarpuz. [54a/7, 72b/10].

ğälunğa: "kaluğan" Deve dikenî türünden bir diken. [71a/5].

ğârîkun: <Ar. Katran köpüğü. [51b/2].

gävzubân: <Far. Sığırdili otu. [87a/14].

gelincig: Yazın kırlarda, özellikle ekin tarlalarında yetişen, kırmızı ve otsu bitki, gün gülü. [79b/5].

gendene: <Far. Yabanî pırasa. [87a/13, 87a/13].

gül: <Far. 1. Gülgillerin örnek bitkisi. 2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği. [39a/3, 48a/5].

g lnar: <Far. Nar ieđi. [75a/11].

g nl k: G nl k ağacı ve bundan elde edilen zamk. [52b/5, 63a/11].

g yeg - g yegi: G vegi otu, zater. [57b/9, 62a/14].

ham m : <Ar. Hamama otu. [53b/10].

hanzal: <Ar. Ebucehil karpuzu. [52a/5, 77a/1].

harbak: <Ar.  pleme otu. [56a/4].

hardal: <Ar. Hardal otu. [75a/5].

hasek: <Ar. Demirdikeni, pıtırak. [66b/14, 67a/1].

haşhaş: <Ar. Haşhaş. Gelincikgillerden, kaps llerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir k lt r bitkisi. [71b/4, 76a/14].

haşmj: <Ar. Hatmi. Ebeg meciğillerden, bazı cinslerinin k k ve çiçekleri hekimlikte kullanılan, çok yıllık otsu bir s s bitkisi, ağak pesi. [50b/4, 53b/9].

havlinc n: <Far. Havlincan otu. [71b/3].

havuc: <Far. Havuç. Maydanozgillerden, koni biçimindeki etli k k  için sebze olarak yetiştirilen, iki yıllık otsu bir k lt r bitkisi, yeregeen. [71b/4, 88a/11].

havzu'l-hamse: <Ar. İlaç yapımında kullanılan bir t r bitki, yaban  durak otu,  rdek. [72b/10].

helile: <Far. Helile otu. [70a/8, 75a/6].

hiltit: <Ar. Kadı ağacı, şeytanboku. [55b/9, 67a/5].

hiy r: <Ar. Salatalık. [75a/1, 53b/10].

hiy rřenbe: <Ar. Hıyarember, acur. [54b/6, 70a/10].

hil: Zencefilgillerden, sıcak iklimli yerlerde yetişen ıtırli bir bitki, kakula. [85b/1].

hinduba: <Ar. Hindiba, yaban marulu. [51a/11, 57a/8].

hişeş: Kuru ot. [75a/7].

hulme: “Hulbe” <Ar. emen otu. [63a/1].

humm z: Kuzukulađı otu. [50b/14].

h rd k: <Far. K  k patlıcan. [68b/12].

hurma: <Far. Hurma. [21b/5, 64a/12].

husyet 'ř-řa'leb: İtkasarı, tilki taşağı. [71b/12].

ısrığan: Isırđan otu. [90a/3].

iklil 'l-melik: <Ar. Koçboynuzu bitkisi. [54a/6, 76b/13].

irs : <Far. Mavi zambak k k . [72b/8].

isf n h- isp na: <Gr. Ispanakgillerden, yapraklarından sebze olarak yararlanılan bir bitki. [56b/13, 55a/15].

kabak: Kabak. [7b/12, 60b/9].

k fur: <Ar. K fur otu ve bundan elde edilen koku. [55a/2, 62b/13].

k h ř: <Far. “k hu” marul. [70b/5].

k k la: <Ar. Kakula otu, hil otu. [71a/6, 76b/10].

kamiř: Kamıř. [41b/8, 41b/9].

kant riy n- kant riy n- kant riy n- kant riy n: <Gr. Kantaron ieđi. [13a/3, 27b/6, 11b/15, 73a/3].

karanfil: Karanfil. [62a/15, 68b/12].

kařab 'z-zerjret: <Ar. Kazayađı otu. [73a/7].

kaşnı: Kadı ağacı, şeytanboku otu ve bundan elde edilen zamk. [61a/13]

k snj: <Far. Yaban marulu, hindiba. [63a/15].

kaş n : <Ar. Pireotu, karnıyarık otu. [57a/3, 87a/9].

kařun: Kavun. [49b/14, 71a/3].

keb be: <Ar. Kebabe, kebabiye, kuyruklu biber. [71b/3, 72a/14].

kebere: <Ar. Gebre otu, kedi tırnağı. [51a/1, 63b/2].

kem dery s: <Gr. Yer palamutu. [72b/14].

kemâfjîs: <Gr. Yer çamı, harptutan. [72b/14].

kemmün: <Ar. Kimyon. Maydanogillerden, 50 cm kadar yükseklikte, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık, güzel kokulu ve otsu bir bitki. 2. Bu bitkinin tohumundan elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz. [51a/1, 54a/7].

kereviz-kerefes: <Far. Kereviz. Maydanogillerden, kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan kokulu bir bitki. [70a/10, 70a/3].

kestane: <Gr. Kayıngillerden, ılıman iklimlerde yetişen, 25-30 m kadar boylanabilen, kerestesi doğramacılıkta kullanılan bir orman ağacı. [72a/3].

keşür: <Far. Havuç. [77a/5].

kettân: Keten bitkisi ve bezi [39a/2, 61a/9].

kımarj: <Ar. Hindistan'da bir belde olan Kumar kentinde yetişen öd ağacı. [70b/11].

kinnâ: <Ar. Kına. [73a/3].

kızılçuk: Kızılçukgillerden, yaprak açmadan çiçeklenen iri gövdeli bir ağaç. 2. Bu ağacın güzün olgunlaşan, kırmızı, tek çekirdekli, reçeli ve şerbeti yapılan, buruk bir tadı olan yemişi. [88b/11].

kibrîj: Kenevir çöpü, kükürt. [64a/3, 69b/3].

kışnic: <Far. Kışniş otu. [71b/5].

koruk: Olgunlaşmamış üzüm. [51b/11, 52b/1, 52b/3].

köz: <Far. Ceviz. [49b/12, 50a/6].

köknâr: <Far. Köknar ağacı ve yemişi. [71a/2].

kubâhâ: <Ar. Pekmez hardalı bitkisi. [68a/5].

kırdumâne- kırdumâye: <Ar. Karaman kimyonu. [69b/5, 53b/10].

kuş: <Ar. Kış otu ve bu otun kökünden elde edilen ilaç. [53a/12, 66b/3].

kündür: <Gr. Günlük, buhur. [72b/12, 76a/13].

küzbere: <Ar. Asmacık. [74a/3].

lâbûde: <Gr. "lebede" Labada otu. [50b/4].

lâden: <Far. Laden otu ve bundan elde edilen zambak. [56b/7, 66a/15].

lihyetü't-teys: <Ar. Tekesakalı otu. [72b/15].

lisân-ı şevr: <Ar. Sığırdili bitkisi. [74a/2].

lisânü'l-'aşâfj: <Ar. Kuşdili bitkisi. [71b/11].

lisânü'l-hamel: <Ar. Sinir otu, bağa yaprağı. [51b/11].

lisânü's-şevr: <Ar. Sığırdili bitkisi. [55b/15, 73b/9].

lijmün: <Gr. Limon. [50b/14, 57b/11].

lubbân: <Ar. Günlük. [67a/5, 69b/5].

lük: <Ar. Lak ağacı ve bu ağacın zambakı. [75b/3].

ma'denûs: <Gr. Maydanos. [71a/4].

maħmûde: <Ar. Mahmudiye otu. [55a/14, 88b/11].

mantar: <Gr. Mantarlar topluluğuna bağlı bitkilerin genel adı. [60b/8].

marmâhûr: Bir ot. [66b/6].

mâhîzehr: <Far. Sığır kuyruğu bitkisi. [51a/1].

mâmişâ: <Far. Kırmızı çiçekli kırlangıç otu. [54a/14].

mâmûrân: <Far. "mâmîrân" kırlangıç otu. [88b/11].

mâşîş: <Far. "mâşî" Yabani solucan otu. [62b/1].

mâzû- mâzurîyûn: <Far. Mazı. [50a/4, 53b/8].

mercûmek: <Far. Mercimek. [48a/10, 59a/13].

mersin: <Gr. Mersin ağacı ve yemişi. [52a/5, 64a/4].

merzengüş- merzencüş- mezrengüş: <Far. Mercanköşk çiçeği. [69a/7, 56b/8, 86b/12].

mevizeg- mevızec: <Far. Yaban üzümü. [68a/9, 53b/10].

mevz: <Ar. Muz. [70b/7, 85a/15].

muql: <Ar. Günlük ağacı. [52a/8].

mürdük: <Far. Bezelyeye benzer bir bitki. [27b/7].

mürr: <Ar. Mirra adı verilen ve Arabistan'da yetişen bir ağacın zamkı. [68a/5, 68a/11].

na'ne: <Ar. Nane. [69a/7, 70a/13].

nānḥuvāh: <Far. Anason. [52a/12, 54a/3].

nār: <Far. Nar ağacı ve meyvesi. [57a/1, 75a/11].

nārdjn: <Far. Sünbül-i rûmî denilen bir çiçek. [72b/15].

nijūfer: <Far. Nilüfergillerden, yaprakları yuvarlak ve geniş, çiçekleri beyaz, sarı, mavi, pembe renkte, durgun sularda veya havuzlarda yetişen bir su bitkisi. [51b/7, 54a/13].

nohut- noḥūd: <Far. Nohut. [49a/12, 87b/3].

pāmūḳ- pānbūḡ: <Far. Pamuk. [7b/6, 60b/14].

pancar: Pancar. [49a/4].

pelid: <Ar. Meşe. [81a/6].

peljn: <Gr. Birleşikgillerden, yapraklarında ve öteki bölümlerinde çok acı, kokulu bir madde bulunan, hekimlikte kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, pelin otu, acı pelin, akpelin. [12a/1, 70b/6].

persiyāvşān: <Far. Baldırıkara. [73b/11].

rās: <Far. "rāsen" Andız otu. [56a/9].

rāvend: <Far. Kök. Karabuğdaygillerden, 1-2 m yükseklikte, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki. [53a/11, 57b/9].

razakj: <Ar. Razaki üzüm. [71a/2].

rāzyāne-rāzyānec: Rezene otu. [51a/12, 62a/14, 73b/9].

reyhān: <Ar. Reyhan, fesleğen. [71b/12, 87a/9].

rummān: <Ar. Nar ağacı ve meyvesi. [51b/10, 56b/14].

sābinec: <Ar. Luffah, adamotu, hacılar otu. [62a/14].

şabr: <Ar. Sabırlık otu. [56a/4, 61b/7].

sābūr: <Ar. "sabr" Sabırlık otu ve bu ottan elde edilen tıbbî bir zamk. [65b/11].

sakmūniyā: <Gr. Bingöz otu, mahmudiye otu. [51a/3, 53a/12].

şanavber: <Ar. Köknar ağacı ve yemişi. [53b/11].

şandal: <Ar. Sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç. [71a/7, 74a/9].

şandülüs: <Gr. Ardıç sakızı. [89a/5].

şarımşak- şarımşaj: Sarımsak. [77a/11, 75a/14].

sarmaşuk- şarmaşuk: Sarmaşık. [61a/5, 12a/1].

sedef: Sedef otu. Sedef otugillerden, 50 santimetre kadar yükselebilen, özel kokulu, sarı çiçekli ve hekimlikte kullanılan, çok yıllık bir ağaççık. [62a/14, 66a/2].

sefercel: <Ar. Ayva. [74b/2].

sekbinec: <Far. Salatalığa benzer bir bitki. [54a/2].

seljhe: <Ar. Aselbent sakızı; bir tür pelesenk ağacından ve katırkuyruğu otundan elde edilen ve birkaç türlü olan tıbbî bir zamk. [54a/4, 56a/8, 62b/2].

serv-servi: <Far. Selvi ağacı. [83a/11, 14a/4].

sezāb: <Ar. Sedef otu. [54a/8, 55b/11].

simsim: <Ar. Susam. [51a/3].

sināmekj: <Ar. Sinemaki. [55b/15, 57a/8].

sinjirli: Sinir otu. [61b/10, 89a/8].

sîpistân: <Far. Sibistan ağacı ve meyvesi.[51a/10, 57a/7].

sisemberjîn: <Gr. Varsama otu. [69a/7].

soğan- şoğan: Soğan. [71a/10,71b/13].

sögüt: Sögüt. Sögütgillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç. [87a/15].

su'd: <Ar. Topalak otu. [78a/11].

süm: <Ar. "şüm" sarımsak. [47a/9].

sumāk- summāk- şumağ- şümāk: <Ar. Sumak ağacı ve tohumu.[75a/11, 78a/4, 73a/2].

sürincân: <Far. Sorincan ağacı. [51b/1, 90a/3].

sūs: <Ar. Meyan otu. [51a/12, 56a/1].

şüşâm- şüşam: <Ar. Susam. [70a/12, 76a/13].

sūsen: <Ar. 1. Susam. 2. Zambak. [53a/13, 53b/9].

südlügen: Sütleğen otu. [53a/12, 77b/3].

sühj: İtkasarı, tilkitaşağı. [78a/10].

sünbül: <Ar. Sümbül otu. [69b/11, 70b/2].

şāhtere: <Far. Şahtere otu. [57a/8, 70b/6].

şāk: <Ar. Uskurdiyun, yaban sarımsağı. [61a/13].

şākākul: <Ar. Yabanî havuç. [71b/11].

şākāyık: <Ar. Şakayıkgiller (Paeoniaceae) familyasından, rizomlu ve küçük kırmızı çiçekleri olan, çok yıllık, otsu bir bitki, ayı gülü. [75b/2].

şalgām: <Far. Turpgillerden, yumru köklü bir bitki, bu bitkinin insan ve hayvanlar için besin olarak kullanılan etli ve tatlı kökü. [16b/3, 17a/10].

şāşī'ān: <Ar. "dār-ı şāşī'ān" Hint sümbülü. [73a/7].

şāteryūn: <Lat. "sāteryūn" it üzümü. [71a/2].

şeker- şekker: <Far. Şeker. [57b/11, 57b/10].

şarāmsa': "müşk-i şarāmsı'" <Ar+Far. Kurt helvası bitkisi.[72b/12].

tebāşj: <Far. Bambu şekeri, hintkamışı şekeri.[56b/6, 57a/3].

temürhindj: <Far. Baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç ve bu ağacın meyvesi.2. Demirhindi şerbeti. [51a/12, 51b/6].

tere: <Far. Tere otu. [71a/11].

tırfil: Çimenler arasında biten üç yapraklı bir çeşit ot. [70a/6, 70a/15].

topalak- topalak: Kırkboğum, suut kökü. [62a/15, 70a/10, 72a/10].

torak: Dere otu, rezene. [71a/5, 73b/3].

tuffāh: <Ar. Elma. [52b/14].

turp- turb- turp: <Far. Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki ve bu bitkinin yenilen etli kökü. [71b/13, 77b/6, 71a/10].

turunc: <Far. Turunç. [57a/2, 78a/10].

üt: <Far. Dut. Dutgillerden, kuzey yarım kürenin genellikle ılıman bölgelerinde yetişen bir ağaç ve bu ağacın ak, kara, pembe renkte ekşi veya tatlı, sulu meyvesi. [75a/3].

türbüd: <Far. Türbit otu. [70b/13, 87a/12].

ūd: <Ar. Öd ağacı. [52b/4, 69a/15].

'unnāb: <Ar. Kızıliğde, üvez ağacı. [51a/10, 55a/10].

'unşul: <Ar. Adasoğanı.[85a/14].

'urūku'l-'uqr: <Ar. Kısırlık otu. [90b/11].

uskuṭūrj- uskuṭūrj: <Gr. Sabır otunun bir türü. [53b/9, 89b/9].

uṣṭūhūdūs uṣṭūhūdūs: <Gr. Karabaş otu. [56a/1, 73b/9].

uṣāk- uṣāğ: Çadıruşağı otu ve bundan elde edilen zamk. [50a/6, 65b/6].

ükşūš: <Ar. Bağboğan, küsküt. [54b/4].

üzüm: Üzüm. [23b/9, 51a/11].

yarpuz: Yarpuz. Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki. [62a/14, 66a/8].

yavşan: Yavşan otu. [65a/8].

yonca: Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli çayır bitkilerinin genel adı. [87a/1].

yüzerlik: Üzerlik otu. [77a/7, 87b/4].

za'firān: <Ar. Safran. [52a/8, 55a/12].

zanbak: <Ar. Zambakgillerden, 90-100 santimetre yüksekliğinde, güzel ve iri

çiçekli, çok yıllık bir süs bitkisi. [80a/15, 90a/2].

za'ter: <Ar. "Sa'ter" Güveyiotu. [51a/2, 54a/7].

zencebîl: <Ar. Zencefil. [51a/3, 56a/8].

zerdeçûp: <Far. Zerdeçal. [63a/15, 71b/3].

zeytûn- zeyt: <Ar. Zeytin. [67b/7, 64a/13].

zirāvend: <Ar. Zeravent, bir cins ot. [61b/6, 62a/4].

zîre: <Far. Kimyon. [89b/8].

zurunbād-zurumbād: <Far. Cedvār bitkisi. [69b/12, 68b/14].

SONUÇ

Eser tarandığında tekrarlar ve göndermeler dışında 267 tane bitki adına rastlanmıştır. Her biri madde başı olarak gösterilmiş ve eserde geçtiği yerlerin sayfa numaralarından örnekler verilmiştir. Bu bitki adları kökenleri açısından tasnif edildiğinde durum şu şekildedir:

Türkçe Olanlar: *alma, argun, araku, arpa, aşma, ayva, buğday, burak, burçak, buyan, cırcır, çam, çiriş, çörek, çügündür, darı, ebegümeci, erik-erig, gelincig, günlük, güyegü- güyegi, ısırgan, kabaç, kemiş, kavun, kızılçuk, koruk, pancar, şarımşak- şarımşag, sarmaşuk- şarmaşuk:, sinirli, soğan- soğan, söğüt, südlügen, topalak- topalak, torak, uşak- uşag, üzüm, yarpuz, yavşan, yonca, yüzerlik.*

Arapça Olanlar: *a'cās, aqhuvān, 'aķıķarhā- 'aķırķarhā- 'aķırķarhā, 'akrāb- akrāb, 'aşfūr, aşlu'l-luffāh, bakla, başalu'l-fār, behmen, belesān, bellūt, benc, besbāse, besfāyic-besbāyeş, ca'de, cāvşır, cevz, demü'l-aķaveyn, emlec, farāsiyün, ferfiyün- ferbiyün, fistuk, fū, fulful, ğārıķun, ħamāmā, ħanzal, ħarbak, ħardal, ħasek, ħaşhāş, ħatmı, ħavzu'l-ħamse:, ħiltıt, ħıyār, ħıyārşenbe, hinduba, ħulme, ħusyetü's-şā'leb, iklilü'l-melik, kāfur, kaķūla, karanfil, kaşabü'z-zerıret, kaķünā, kebābe, kebere, kemmün, kettān, kımarı, kınnā, kubāhā, kırdumāne- kırdumāye, kuşt, küzbere, liĥyetü't-teys, lisān-ı şevr, lisānü'l-'aşāfır, lisānü'l-ħamel, lisānü's-şevr, lübbān, lük, maĥmūde, mevz, muķl, mürr, na'ne, pelid, razakı, reyĥān, rummān, sābinec, şabr, sābūr, şanavber, şandal, sefercel, sezāb, simsim, sināmekı, su'd., süm, sumāk-summāk- şumağ- şümāk, sūs, şüşām- şüşam, süsen, sünbül, şāk, şaķāķul,*

şakāyık, şāşī'ān, tuffāh, 'ūd, 'unnāb, 'unşul, 'urūku'l-'ukr, ükşūş, za'firān, zanbak, za'ter, zencebil, zeytūn- zeyt:, zirāvend.

Farsça Olanlar; *'anzurūt- anzurūt:, bābūne –bābūnec, bādām-bādām, bağ, beljle-beljlec, benefşe-benevş, būr-ı hūrdāk, būzeydān-ebūzjedem, cedvār, cünd-i bīdester, çadır, dārçinj, dār-ı fulful, dār-ı şāşī'ān, durunç, ehb, enar, encır, finduğ- finduğ, gāvzubān, gendene, gül, gülnar, havlincān, havuc, heljle, hūrdāk, hurma, irsā, kāhūş, kāsñj, kereviz-kerefes:, keşūr, kişnic, kōz, köknār, lāden, māhizehre, māmīşa, māmūrān, māşış, māzū-māzuriyūn, mercümek, merzengūş- merzencūş- mezrengūş, mevizeg-mevizec:, mürdük, nānhuvāh, nār, nārdin, niļūfer, nohut- nohūd, pāmūk-pānbūğ, persiyāvşān, rās, rāvend, sekbinec, seljhe, serv-servi, sipistān, sūrincān, şāhtere, şalgām, şeker- şekker, tebāşir, temürhindi, tere, turp- turp-turp, turunc, tūt, türbūd, zerdeçup, zire, zurunbād-zurumbād.*

Grekçe Olanlar: *afsentin, akākıyā- 'akārya, anjşon, asarun, berancāsef, defne, eftimūn, efyūn, egir, faṭrāsāliyūn, fentāfilūn, isfānāh-ıspānāk, kantāriyūn- kantāriyūn- kantūriyūn- kantāriyūn, kemāderyūs, kemāfjītūs, kestane, kündür, lābūde, ljmūn, ma'denūs, mantar, mersin, peljn, sakmūniyā, şandülüs, sisemberin, uskuṭürj- uskuṭürj, usṭühūdūs usṭühūdūs.*

Latince Olanlar: *cıñiyāne, şāteryūn.*

Kökeni Bilinmeyenler: *adhır, bān, bürkan, dūkū, elifce, emeskine, fütenc, gālunğa, hil, hişeş, hummāz, kaşnı, kibriṭ, marmāhūr, rāzyāne-rāzyānec, sedef, süñ, tırfil.*

Eserde Türkçe 42, Arapça 104, Farsça 73, Grekçe 28, Latince 2, Kökeni bilinmeyen 18 tane olmak üzere toplamda 267 tane bitki adı yer almaktadır. Görüldüğü üzere Arapça bitki adları, diğerlerinden sayıca çok üstündür. Bu üstünlüğün oluşmasındaki en önemli etkenlerden biri olarak, aynı bitkiye birden fazla Arapça karşılığın verilmiş olması gösterilebilir. Nicelikten çok niteliğin mühim olması düşüncesinden hareketle, Türk dili açısından oldukça önemli bir yere sahip olan bu eserde yer alan bitki adları, üzerinde çalışılmaya değer konulardan biri olarak ifade edilebilir.

KISALTMALAR

T.: Türkçe
Ar.: Arapça
Far.: Farsça
Gr.: Grekçe
Rum.: Rumca
Lat.: Latince
s.: Sayfa
TDK: Türk Dil Kurum

Kaynakça

- Argunşah, M. (1999). *Muhammed b. Mahmûd-ı Şîrvânî Tuhfe-i Murâdî*, (İnceleme-Metin-Dizin), TDK yay. Ankara.
- Bakır, A. (2000). *Ortaçağ İslam Dünyasında İtiryat, Gıda, İlaç Üretimi ve Tağşişi*, Ankara.
- Bayat, A. ve Okumuş, N. (2004). *Mahmûd-ı Şîrvânî, Mürşid (Göz Hastalıkları)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Bayat, A. (2005). *Abdülvehhab bin Yusuf ibn-i Ahmed el-Mardânî- Kitabu'l-Müntehab fi't-Tıbb, İnceleme - Metin - Dizin - Sadeleştirme - Tıpkıbasım*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul.
- Bayat, A. (2010). *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul.
- Bedevian, K. A. (1936). *Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish Language, Argus and Papazian Presses*, Kahire.
- Bölükbaşı, O. (2004). Türkçe Tıp Eğitimi: Eski Ama Gerçekleşmemiş Bir Hayalin El Birligi İle Yok Edilişi, *STED* cilt 13, S. 11, s.415–416.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1975). *Osmanlı Müellifleri*, c. II, İstanbul.
- Canpolat, M. ve Önler, Z. (2007). *İshâk bin Murâd, Edviye-i Müfredde*, TDK Yayınları, Ankara.
- Cerrâh Mes'ûd, *Hâzâ Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb*, Fatih (Süleymaniye Ktp.) No. 3550, İstanbul.
- Çelik, A. (2014). *Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Develioğlu, F. (2005). *Osmanlıca- Türkçe Lûgat*, Aydın Yayınları, Ankara.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Erdağı, B. (2000). *Tuhfe-i Mübârizi - İnceleme, Metin, Sözlük*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Güven, M. (2009). Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış Tıp yazmalarındaki Türkçe Organ Adları üzerine bir inceleme, *TÜBAR-XXVI-2009-Güz*.
- Güven, M. (2011). Türk Dili ve Kültürü Açısından XIV. XV. Yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi Türkçe Tıp Yazmalarına Eleştirel Bir Bakış, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 6, s. 844.
- Güven, M. (2012). İslâmî Dönem İlk Türkçe Tıp Yazmalarının Türk Tıp Bilimi ve Deontoloji Açısından Görüngesel 'Perspektifi' Bağlamda Değerlendirilmesi, *Lokman Hekim Journal*, S.2, Mersin.
- İbrahim bin Abdullah (1505), *Alâim-i Cerrâhîn*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Pasa 568, İstanbul.
- Kahya, E. (1978). *İki Osmanlıca Metinden Derlenmiş Anatomi ve Fizyoloji Terimleri, Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK Yayınları, Ankara.
- Kahya, E. (1995). *İbn-i Sînâ, El-Kânûn fi't-Tıbb*, I. Kitap, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kahya, E. (2003a). *İbn-i Sînâ, El-Kânûn fi't-Tıbb*, II. Kitap, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005), *Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri*, Fikret Türkmen Armağanı, Kayrılmaz Matbaası, s.471, İzmir.

- Kurban, F. (1990). *Şirvanî Mahmud- Sultaniye (Giriş-Metin-Sözlük)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Küçükler, P. (1994). *Yadigar-ı İbn-i Şerif, Giriş-Metin-Dizin*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Küçükler P. ve Uçar İ. (2007). 15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Devletindeki Tıp Çalışmalarına Genel Bakış ve Cerrah Mes'ud'un Hâzâ Kitab-ı Hulâsa-yı Tıbb Adlı Eseri, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2/2, syf. 231-239.
- Küçükler, P. (2010). *Mücerreb-nâme*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- Küçükler, P. (2010). Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe Bitki Adları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11, syf. 401-415.
- Küçükler, P. (2010). Kitâb-ı Güzide ya da Sultâniyye, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18. sayı, Syf. 173-182.
- Küçükler P. ve Yıldız Y. (2016). Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytar'daki (1b-150a) Bitki Adları Üzerine Bir İnceleme, *JASSS*, Number: 44, p. 13-32, Spring II 2016.
- Küçükler P. ve Yıldız Y. (2018). Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytar'daki (150b-295a) Bitki Adları Üzerine Bir İnceleme (II), *TÜRKLAD*, 2. Cilt, 1. Sayı, syf. 109-137.
- Levend, A. S. (1949). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Muallim Naci (2006). *Lugat-i Naci*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Mütercim Asım Efendi (2000), *Burhân-ı Katı* (Haz. M. Öztürk, D. Örs), TDK Yayınları, Ankara.
- Önler, Z. (1988). 14-15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitaplarındaki Bitki Adları Üzerine, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.52, s.53-63.
- Önler, Z. (1985). Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri, *TDAY Belleten*, s.87-130.
- Önler, Z. (1990a), *Celâlüddin Hızır Paşa, Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin*, TDK Yayınları, Ankara.
- Önler, Z. (1990b). 14 ve 15. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri, *Journal Of Turkish Studies*, Volume 14, (Fahir İz Armağanı), Harvard, s.357-392.
- Önler, Z. (1998), XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Söz Varlığı, *Kebikeç*, Ankara.
- Önler, Z. (1999), *Celâlüddin Hızır Paşa, Müntahab-ı Şifâ II Sözlük*, Simurg Yayınları, Ankara.
- Özçelik, S. (1990). *Nidayî, Menâfîü'n-Nâs* (İnceleme-Metin-Dizin), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Özçelik, S. (2000). 15.Yüzyılda Yazılmış Üç Tıp Kitabı Üzerine, *TDAY Belleten 1997*, s.385-395.
- Özçelik, S. (2001). *Kitâbü'l-Mühimmât*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Özer, O. (1995). *Ahmedî, Tervihü'l-Ervah, Giriş-Metin-Dizin*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Steingass, F. (1998). *Persian- English Dictionary*. Including The Arabic Words And Phrases To Be Met With in Persian Literature, Librairie du Liban.
- Şemseddin Sami (2005). *Kamusu Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şahin, H. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Şahin, H. (2005). Anadolu'da Yazılmış Bir Tıp Kitabı Kemâliyye, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 9, Bursa.
- Şahin, H. (2006). Bursa'da Bulunan Tıp Yazmalarındaki Terimler Üzerine, *Uludağ Üniversitesi II. Halk Kültürü Sempozyumu*, Bursa.
- Şahin, H. (2007). “Câmi'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring, 570-602.
- Şehsuvaroğlu B., Demirhan A., Güreşsever G. (1984). *Türk Tıp Tarihi*, Bursa.
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1960). “Anadoluda Türkçeleşme Cereyanları ve Türkçe İlk Tıp Yazmalarındaki Terimler”, *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*, Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 179, s.25-35, Ankara.
- TDK (1993). Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK (2005). Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara.
- Turan, Z. (1992). *Hacı Paşa, Teshil - Dil Özellikleri, İnceleme, Söz Dizini- İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Malatya.
- Uçar, İ. (2009). *Hazâ Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb Cerrâh Mes'ûd (Giriş-İnceleme- Metin-Dizinler)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya.
- Uçar, İ. (2012). Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Türetilmiş Bitki Adları, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 32, s. 307-330.
- Uçar, İ. (2013). Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 2/1, s. 1-19
- Uçar, İ. (2013). “Kavram-Çağrışım-Kelime” Bağlamında Bitki Adlarına Anlam Bilimsel Bir Yaklaşım, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1 Winter 2013, p. 2671-2683, Ankara-Turkey.
- Uçar, İ. (2013). Yetiştigi/Geldiği Coğrafya Veya Etnik Adlandırmayla Oluşturulan Bitki Adları, *Zeitschrift für die Welt der Türken /Journal of World of Turks*, Vol. 5-1, pp. 115-135 – 135, ISSN:1868-8934, DOI:, Nisan, 2013.
- Uzel İ. ve Süveren K. (1999). *Sabuncuoğlu Şerefeddin Mücerreb-Nâme (İlk Türkçe Deneysel Tıp Eseri - 1468)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Uzel, İ. (1992). *Sabuncuoğlu Şerefeddin, Cerrahiyyetü'l-Haniye I-II*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Uzel, İ. (2002). Türkçe Bâhnâmeler Hakkında Bir İnceleme, *Kebîkeç* S.13, s.191- 205, Ankara.
- Uzluk, F. N. (1960). “XIV. Yüzyıldaki Türkçe Tıp Kitaplarından Örnekler”, *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*, Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 179, s.77-81, Ankara.
- Yelten, M. (1993). *Şirvanlı Mahmud- Kemaliyye*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- Yıldız, Y. (2016). *Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytâr (1b-150a) (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.